

Hållbara advokater*

BIÖRN RIESE**

håll·bar·het substantiv *-en* se även: hållbar

håll·bar adjektiv *-t -a*

- som inte går sönder el. förstörs¹

Anne Ramberg och Sveriges advokatsamfund är sedan ett antal år tillbaka, inte minst som en följd av Annes eget djupa intresse och engagemang, involverade i en rad organisationer med inriktning mot hållbarhet, t.ex. Barnrättscentrum vid Stockholms universitet, International Legal Assistance Consortium (ILAC), International Bar Association (IBA), International Bar Association's Human Rights Institute (IBAHRI), där Anne är ordförande, och IBA Human Rights Institute Trust, Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) och CEELI Institute. År 2009 instiftades Stockholm Human Rights Award (SHRA) av Advokatsamfundet, IBA och ILAC. SHRA delar sedan dess varje år ut en utmärkelse till en person eller organisation som har gjort särskilt framstående insatser för att stödja demokratisk utveckling och mänskliga rättigheter.

Även jag har, framförallt under de tredje och fjärde decennierna av min advokatverksamhet, i allt större utsträckning i olika sammanhang vägt in och talat om *hållbarhet*.² Synonymordboken föreslår som synonymer till hållbarhet: varaktig, slitstark, durabel, beständig, stark, seg, oöm, bastant, som håller, som står sig; välgrundad och bärkraftig.³ Det låter som egenskaper

* Har tidigare publicerats i Lindskog, Stefan m.fl. (red.), Vänbok till Anne Ramberg, Jure Förlag AB, Stockholm, 2019, s. 311 ff.

** Advokat, Jurie Advokat Aktieföretag, tillika avdelningsledare för forskningsavdelningen för hållbart företagande vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ <https://svenska.se/saol/?id=1176878&pz=7>.

² En sökning på google på ordet *hållbarhet* i september 2018 ger ungefär 7 030 000 resultat (på 0,38 sekunder).

³ www.synonymer.se/sv-syn/h%C3%A5llbar.

som en advokat gärna vill försöka leva upp till; ingen vill ju rimligen vara *ohållbar*. Jag har genom åren i en föränderlig advokatbransch, såväl i externa uppdrag för klienter som i interna advokatbyråuppdrag, haft anledning att fundera på hur hållbara advokater och advokatbyråer egentligen är, kan och bör förväntas vara. Det här är ett utmärkt tillfälle att försöka strukturera och sammanfatta några av mina tankar.

Låt oss börja med en av advokatens traditionella uppgifter, att argumentera. Advokater har alltid försökt framföra *hållbara argument*. Inom *argumentationsanalysen*, studiet av argument med anspråk på att vara giltiga, är hållbarhet tillsammans med relevans viktiga grundläggande begrepp. Med *hållbarhet* menas då graden av tilltro till att påståenden i argumentet är sakligt riktiga, medan *relevans* syftar på i hur hög grad dessa påståenden verkligen har ett logiskt eller kausalt samband.⁴ Hållbarheten i advokatens argumentation testas dagligen i det praktiska rättslivet under förhandlingar inom och utom rätta. Ibland har advokatens argument kanske inte varit så hållbara, men i bästa fall ändå haft relevans. I en del fall, när argumentationen varken varit hållbar eller haft relevans, har den till och med prövats av Advokatsamfundets disciplinnämnd, t.ex. när en advokat framfört kränkande uppgifter.⁵

De grundläggande etiska reglerna för advokater i Sverige finns i de vägledande reglerna om god advokatsed (VRGA). Regler om advokaters yrkesplikter finns också i samfundets stadgar. Advokatsamfundets disciplinnämnd klargör ramarna för god advokatsed genom sina avgöranden och Advokatsamfundets styrelse utfärdar ibland vägledande uttalanden i aktuella etiska frågor. VRGA baseras på utgångspunkten att ”en fri och självständig advokatkår som verkar enligt ett etiskt regelverk som utvecklats av ett oberoende advokatsamfund utgör en viktig del av rättssamhället och är en förutsättning för att enskildas fri- och rättigheter skall kunna hävdas”.⁶ En advokat får inte främja orätt. För att uppfylla god advokatsed är det inte tillräckligt att det förfaringssätt som advokaten rekommenderar eller på annat sätt medverkar till inte strider mot lag. ”Det måste dessutom krävas av en advokat att denne handlar på ett sätt som främjar hederlighet och redbarhet inom

⁴ www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/argumentationsanalys.

⁵ Se t.ex. det i tidningen *Advokaten* 5 2008 s. 42 refererade fallet där advokaten friades då nämnden inte ansåg att de kränkande uppgifterna var opåkallade.

⁶ *Vägledande regler om god advokatsed med kommentar*, reviderad juni 2016, s. 4, www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatetik/vagledande-regler-2016-med-kommentarer-juni-2016.pdf.

rättssamhället.⁷ En advokat får inte försöka främja klientens sak genom otillbörliga åtgärder mot motparten⁸ och ska avstå från åtgärder eller uttalanden som är ägnade att i onödan kränka eller såra motparten.⁹ Det låter också som och är viktiga utgångspunkter för advokaternas hållbara utveckling, men som begrepp inrymmer hållbarhet idag så mycket mer.

I juni 2011 antog FN:s råd för mänskliga rättigheter vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter: UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP).¹⁰ Sverige antog några år senare i enlighet med EU-kommissionens uppmaning en nationell handlingsplan som syftar till att omsätta FN:s vägledande principer i praktisk handling.¹¹ Skyldigheten för advokatbyråer att värna mänskliga rättigheter följer av UNGP men även av rekommendationer från International Bar Association, IBA. 2016 antog IBA en Practical Guide avsedd att utgöra en tillgänglig sammanfattning för såväl interna som externa jurister som lämnar råd om UNGP.¹² UNGP är även inkorporerad i andra standarder som OECD Guidelines for Multinational Enterprises, the IFC Standards, ISO 26000 och UN Global Compact responsible business principles.

Advokatsamfundets styrelse tillsatte under 2015 en arbetsgrupp med uppdrag att ta fram ett program för Advokatsamfundet och riktlinjer för affärsjuridiska advokatbyråer avseende företagande och mänskliga rättigheter.¹³ Arbetsgruppen baserade sitt arbete framförallt på, förutom UNGP, IBA:s vägledning för nationella advokatsamfund,¹⁴ IBA:s praktiska vägledning för advokater med affärsjuridisk inriktning,¹⁵ OECD:s riktlinjer om mänskliga rättigheter riktade till företag¹⁶ och Europarådets rekommenda-

⁷ A.a., s. 6.

⁸ VRGA 5.1.

⁹ VRGA 5.3.

¹⁰ www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

¹¹ www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf.

¹² www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=d6306c84-e2f8-4c82-a86f-93940d6736c4.

¹³ *Företagande och mänskliga rättigheter (Business and Human Rights)* 9 juni 2016 www.advokatsamfundet.se/globalassets/Advokatsamfundet_sv/Advokatycket/arbetsgruppsrapport_foretagande_och_manskliga_rattigheter_business_and_human_rights.pdf.

¹⁴ *IBA Business and Human Rights Guidance for Bar Associations*, www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=b9719c7c-212b-4717-8c66-fd028abd6c6a.

¹⁵ *IBA Practical Guide for Business Lawyers*, www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=d6306c84-e2f8-4c82-a86f-93940d6736c4.

¹⁶ OECD Trust and Business Project, www.oecd.org/daf/ca/trust-business.htm.

tion rörande företagande och mänskliga rättigheter.¹⁷ Det arbetet ledde fram till att Advokatsamfundet 2016 antog riktlinjer för frågor rörande företagande och mänskliga rättigheter som en naturlig del i svensk advokatverksamhet varvid även en ny bestämmelse infördes i VRGA. Bestämmelsen¹⁸ innebär att en advokat inte får lämna råd i syfte att motverka eller kringgå sådana mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som omfattas av 1950 års europeiska konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna med tilläggsprotokoll. Vidare anges i bestämmelsen att en advokat i sin verksamhet även i övrigt bör verka för upprätthållandet av mänskliga fri- och rättigheter. Advokatsamfundet påpekade i sammanhanget att frågor om mänskliga rättigheter i företagsverksamhet för med sig många intressanta och angelägna uppgifter med en delvis ny roll för advokatbyråerna. Det framhölls att genom att beakta mänskliga rättigheter och väga in dessa inför olika beslut, kan både advokatbyråer och klientföretag minska sina affärsmässiga risker samt öka förutsättningarna för långsiktig lönsamhet.¹⁹

Arbetsgruppen pekade på att advokater genom sin yrkesroll har ett särskilt ansvar för att upprätthålla mänskliga rättigheter och även har stora möjligheter att i sin rådgivning värna om dessa rättigheter. ”Advokater bör därför arbeta för att integrera de mänskliga rättigheter som omfattas av regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan i sitt dagliga arbete och i sin rådgivning.”²⁰

Över tiden har hållbarhet blivit ett vitt och ofta använt begrepp. Utvecklingen har gått från Milton Friedmans uttryck ”*the business of business is business*”²¹ till ett omfattande engagemang. Redan efter Riokonferensen 1992 och dess grundläggande förarbete, kallat Brundtlandrapporten, så ingår hållbar utveckling i den internationella rätten. I svensk rätt har miljöbalken ansetts vara en viktig milstolpe.²² Längre förknippades hållbarhet framförallt just med

¹⁷ Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member states on human rights and business.

¹⁸ VRGA 2.9.

¹⁹ www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/cirkular/cirkular_17_2016_information_angaende_en_ny_bestammelse_i_vrga_rorande_foretagande_och_manskliga_rattigheter.pdf.

²⁰ Företagande och mänskliga rättigheter (Business and Human Rights) www.advokatsamfundet.se/globalassets/Advokatsamfundet_sv/Advokatyrket/arbetsgruppsrapport_foretagande_och_manskliga_rattigheter_business_and_human_rights.pdf, s. 2.

²¹ Citat från en artikel i *New York Times* 1970.

²² ”Världsbilder, rättsvetenskap, juridik och hållbar utveckling”, Staffan Westerlund, SvJT 2006 s. 317.

att värna om miljön. Begreppet *hållbar utveckling* spreds av FN:s världskommission för miljö och utveckling²³ med följande definition: ”Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

En bärande och numera brett accepterad tanke är att en hållbar utveckling bygger på tre dimensioner: miljön, det sociala och ekonomin; ofta förkortat *ESG* utifrån *environmental, social and corporate governance*. Dessa kriterier är de som dagens investerare framförallt värderar vid fastställandet av vilken etik och nivå på hållbarhetsarbetet som ett företag står för och har uppnått. Intresset för och kraven på *socially responsible investing* ökar stadigt.²⁴ Ett antal fonder ägnar sig nu enbart åt finansiella investeringar som uppfyller olika hållbarhetskrav. I Sverige har från vissa håll ifrågasatts om företagens hållbarhetsiver gått så långt att den rent av skulle kunna strida mot det uttalade vinstintresset i aktiebolagslagens portalbestämmelse.²⁵ Min uppfattning är att aktieägarnas vinstintresse numera i mycket stor grad sammanfaller med intressenternas krav på en hållbar verksamhet. Det är inte ”antingen eller” längre, utan ”både och” eller till och med ”tack vare”. För att uppfylla vinstintresset förutsätts idag en långsiktig inriktning på hållbarhet och någon konflikt behöver därför inte föreligga, såvida inte hållbarhetssträvandena är extrema. Allt färre vill nu arbeta hos, leverera till eller köpa något från någon som inte är hållbar. Det gäller, som jag kommer tillbaka till, även advokatbyråer.

År 2015 enades som bekant ett stort antal länder om 17 globala mål för en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling samt att verka för att dessa mål uppnås till 2030.²⁶ Sverige har antagit en plan för hur detta ska uppfyllas. Planen, som innehåller politiska åtgärder för de närmaste åren, lyfter fram sex fokusområden: jämlikhet och jämställdhet, ett hållbart samhälle, en samhällsnyttig, cirkulär och biobaserad ekonomi, ett starkt näringsliv med hållbart företagande, en hållbar och hälsosam livsmedelskedja samt kunskap och innovation.²⁷ Numera ska även alla företag av en viss storlek

²³ World Commission on Environment and Development, även kallad Brundtlandkommissionen, 1987.

²⁴ Se t.ex. *ESG Reporting Guide. A Support Program for Nasdaq Issuers. Focus Area: Nordic & Baltic Markets*, 23 March 2017, https://business.nasdaq.com/media/ESG-Reporting-Guide_tcm5044-41395.pdf.

²⁵ Se t.ex. ”Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen”, Rolf Skog, SvJT 2015 s. 11, <https://svjt.se/svjt/2015/11>.

²⁶ www.globalmalen.se/om-globala-malen.

²⁷ <https://agenda2030delegationen.se/blogg/regeringens-handlingsplan-agenda-2030/>.

upprätta en hållbarhetsrapport med upplysningar om miljö, sociala förhållanden, personal, respekt för mänskliga rättigheter och motverkande av korruption. Rapporten ska beskriva bl.a. företagets policy i hållbarhetsfrågor och de väsentliga risker som är kopplade till företagets verksamhet. Företagets revisor ska sedan kontrollera att en hållbarhetsrapport har upprättats.²⁸ De tvingande bestämmelser som införts i ÅRL²⁹ bygger på ett EU-direktiv, men den svenska lagstiftaren har valt att gå längre och ställa högre krav än vad som följer av EU-direktivet. Flera företag upprättar numera också en hållbarhetsredovisning på frivillig basis, utan att egentligen omfattas av dessa krav.

Det finns utöver de legalt bindande reglerna, s.k. *hard law*, sedan länge en rad exempel på icke-bindande regelverk, s.k. *soft law*, även inom hållbarhetsområdet. EU:s miljölednings- och revisionsordning (Emas), FN:s Global Compact-initiativ, ISO 26000, Integrated Reporting (IR) och Global Reporting Initiative (GRI) är exempel på regler för hållbarhetsrapportering som företag frivilligt ansluter sig till och lovar att följa. Den av Kollegiet för svensk bolagsstyrning³⁰ utgivna bolagsstyrningskoden är ett exempel på en svensk självreglering. Syftet är att förbättra bolagsstyrningen i svenska börsnoterade bolag. Koden bygger med inspiration från den engelska motsvarigheten på principen *comply or explain*, men kapitel 10, Information om bolagsstyrning och hållbarhet, ska följas av samtliga bolag som tillämpar koden. Någon möjlighet att avvika och lämna en förklaring finns alltså inte för dem som omfattas när det gäller dessa regler. Ett ytterligare exempel på en svensk självreglering är den Näringslivskod som Institutet Mot Mutor (IMM) har givit ut. Koden ger ledning och struktur till näringslivets arbete med antikorruption. Företag som följer koden, vilket de regelmässigt brukar kommunicera externt till alla intressenter, har goda argument för att de inte bryter mot mutlagstiftningen.³¹ IMM har även utifrån kodens bestämmelser medverkat vid framtagandet av den överenskommelse som finns mellan leve-

²⁸ www.regeringen.se/49aea4/contentassets/951e5cdee12e439c87828e06c7f268a6/foretags-rapportering-om-hallbarhet-och-mangfaldspolicy.

²⁹ Årsredovisningslag (1995:1554).

³⁰ www.bolagsstyrning.se/koden. Kollegiet ingår tillsammans med Aktiemarknadsnämnden och Rådet för finansiell rapportering som sakorgan i Föreningen för god sed på värdepappersmarknaden, bildad av ett antal näringslivsorganisationer för att skapa en samlad struktur för näringslivets självreglering inom detta område.

³¹ Koden är när detta skrivs föremål för en översyn. www.institutetmotmutor.se/news/imm-inleder-oversyn-av-naringslivskoden-och-valkomnar-synpunkter-pa-koden/.

rantörer och beställare inom den offentligt finansierade bygg- och fastighetssektorn.³²

Risker kopplade till hållbarhet kan och behöver hanteras av företag på samma sätt som andra risker oavsett om de är hänförliga till legalt bindande regler eller inte. Advokater är vana att analysera, hantera och placera risker t.ex. vid avtalsförhandlingar och processer. Advokaters rådgivning har också sedan länge omfattat en rad specifika legala frågor med koppling till hållbarhet som t.ex. miljö rätt, arbetsrätt, barnarbete och antikorruption samt sedan nyligen GDPR. En praktisk effekt bland många av ett utökat hållbarhetsfokus har även varit att *due diligence* vid företagsförvärv och börsintroduktioner nu förväntas omfatta även olika hållbarhetsrelaterade frågor.

Vad betyder då allt detta för den enskilde advokaten? En grundläggande utgångspunkt för varje advokatuppdrag är dess omfattning och avgränsning. Advokater förmodas vara noggranna med att tydliggöra uppdraget i förhållande till såväl klienten som till utomstående. Kärnan i advokatuppdraget är att lämna ett juridiskt råd. Tidigare var det vanligt förekommande att företagsledningar, särskilt när de kritiserades, hänvisade till att deras jurister, och inte sällan advokater, hade sagt att det hela hade hanterats juridiskt korrekt. Saken ansågs därmed vara avgjord och någon ytterligare kritik kunde inte framföras från något håll. Numera skulle ingen företagsledning komma undan med ett sådant argument. Att uppfylla gällande lagar förutsätts, men att bara uppfylla lag är däremot inte imponerande och anses inte ens längre tillräckligt. Ett företag förväntas numera uppfylla en rad regelsystem. Inte minst när en kris uppstår och ett företags ledning beskylls för ett felaktigt beteende, blir det uppenbart att allt faktiskt inte enbart handlar om juridik. Numera finns det en hierarki av nivåer att förhålla sig till för en företagsledning.

Självklart så är det en bra och helt nödvändig början att följa de krav som ställs i *lagar och förordningar*, men det är endast en första grundläggande nivå. På nästa nivå i hierarkin finns regler skapade i och genom företagets *egna policys* som inte sällan dessutom på olika sätt har kommunicerats till företagets intressenter via t.ex. hemsidor och årsredovisningar i syfte att visa på god ordning och en viss, inte sällan hög (ibland alltför hög) ambitionsnivå i olika hållbarhetsavseenden. Förutom årsredovisningar och traditionellt marknadsföringsmaterial, har alla företag numera en hemsida där olika poli-

³² http://3afvm642sqq9muh73hsqhtz.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/12/IMM_SamvBygg_FINAL_web.pdf.

cys som antagits av företagets ledning, styrelse och i vissa fall även ägare³³ återges till en bred krets via Internet. Ett företag förväntas givetvis även följa de åtaganden som uttryckts där, som t.ex. ett åtagande att upprätta en korrekt hållbarhetsredovisning även om företaget inte omfattas av en sådan skyldighet, att följa Näringslivskoden eller att värna om något särskilt uttalat hållbarhetsintresse.

På nästa nivå finns regelsystem som kommer till uttryck i *internationella avtal och koder*. Dessa är visserligen inte är formellt bindande, men ändå så brett accepterade att ett företag förväntas, och av sina intressenter rent av anses vara tvingat, att följa dessa. Det kan gälla även om dessa inte uttryckligen fångats upp och återspeglats i företagets egna policys; särskilt om de brett har anammats i den bransch som företaget verkar i och därigenom skapat en förväntansbild bland aktieägare och andra intressenter.

Ett företag och dess företrädare behöver dessutom, inte minst då en kris uppstår, även förhålla sig till de *grundläggande moralregler* som gäller i den miljö där företaget verkar och som finns på nästa nivå. Sådana moralregler har ofta sitt ursprung i en religiös bas oavsett religion. Ett tydligt exempel är att det numera förväntas att en företagsledare inte ljuger när en uppenbar brist i ett företags agerande uppdagas och ifrågasätts. Ibland kan en sådan lögn till och med vara det som resulterar i en kris snarare än ett underliggande misslyckande i en hållbarhetsfråga.

På den näst sista nivån i hierarkin återfinns vad som kan kallas *sunt förnuft*; en intuitiv uppfattning hos någon intressent om vad som är rätt och fel. På den allra översta nivån finns till syvende och sist vad som nog i avsaknad på ett bättre begrepp kan kallas ett *allmänt tyckande*. Det kan vara såväl ologiskt som oinitierat men ändå ges utrymme, t.ex. i media eller på en bolagsstämma, och därför också behöva adresseras av en företagsledning.

Ett företag och dess ledning behöver numera förhålla sig till alla de angivna nivåerna som egentligen också kan sägas sammanfatta vad som vid en viss tidpunkt i en viss miljö kan anses vara *hållbart*. Kraven på de olika nivåerna förändras över tiden, ibland snabbt, och påverkas ständigt av den miljö företaget verkar i. Ett tydligt exempel på detta är hur synen på skatteplanering har förändrats. Ett annat exempel är antikorrupsionsområdet där i Sverige mutor som ägde rum i utlandet tidigare var såväl skattemässigt avdragsgilla

³³ Se t.ex. www.regeringen.se/49f639/contentassets/c37d4070b3494cbb87453993ad-7b2a04/statens-agarpolicy-och-riktlinjer-for-bolag-med-statligt-agande-2017.pdf.

som moraliskt försvarbara. Det var då accepterat att man tog seden dit man kom, men det accepteras inte idag på någon nivå.

Utifrån de krav som följer av alla dessa samverkande nivåer, kan därför ett strikt alldeles korrekt juridiskt råd vissa sig vara kontraproduktivt för klienten om det inte samtidigt uppfyller eller i vart fall förhåller sig till de krav som följer av de övriga nivåerna i den beskriva hierarkin. Att i en krissituation i sin kommunikation ihärdigt hävda att agerandet varit juridiskt korrekt kan förvärpa situationen avsevärt om det är helt i otakt med förväntningarna hos företagets intressenter. En alldeles så laglig skatteplanering kan anses alltför utmanande. Det juridiska rådet måste enligt min mening därför kombineras med en analys och rådgivning som även täcker in övriga nivåer. Om det inte är advokaten som överväger hur ett juridiskt råd förhåller sig till de övriga nivåerna, bör advokaten därför åtminstone påminna klienten om detta och se till att även dessa aspekter övervägs av någon annan inom eller utom företaget som en del av beslutsunderlaget. Betydelsen och behovet av ett sådant bredare perspektiv har ökat väsentligt i ljuset av det växande intresset för att ett företags verksamhet ska vara hållbar. Informationen om ett fallissemang sprids numera såväl snabbt som okontrollerbart. Påföljden vid ett ”brott” mot någon av nivåerna ovanför lag i hierarkin, kan i praktiken rent av skada ett företag mer än att bryta mot lag.

I den perfekta världen samverkar kraven på alla de angivna nivåerna och arbetet för en hållbar utveckling underlättas, men ibland kolliderar krav och förväntningar. Det kan t.ex. noteras att medan svenska regeringar alltid har uppmontrat svenska företag att även vara verksamma i länder där det av olika skäl, såsom miljöfrågor, korruption och konflikter, funnits utmaningar har det inte alltid funnits en förståelse till bakgrunden när dessa sedan lett till problem.

Medan omfattningen av korruption anses vara jämförelsevis låg i Sverige, har flera fall pekat på att risken för korruption är betydligt större när svenska företag gör affärer internationellt. Svenska advokater som lämnar råd i internationella transaktioner behöver ta hänsyn till såväl den svenska som den lokala korruptionslagstiftningen. Påföljderna i Sverige är alltså låga vid en internationell jämförelse och den stora skillnaden, som inte minst OECD kritiserat,³⁴ är avsaknaden att kunna göra inte enbart de inblandade individerna utan även företaget ansvarigt. Under amerikanska Foreign Corrupt

³⁴ www.oecd.org/sweden/sweden-s-laws-on-corporate-responsibility-for-international-bribery-need-urgent-reform.htm.

Practices Act (FCPA) tar Department of Justice (DOJ) och U.S. Securities and Exchange Commission (SEC) hänsyn till ett antal faktorer³⁵ när det bestäms om ett ärende ska gå till åtal liksom vid förhandlingar om påföljder. Systemet är väl utvecklat.³⁶ En faktor av stor betydelse är förekomsten och effektiviteten av företagets befintliga *compliance program* och vilka korrigerande insatser som vidtagits när missförhållandet upptäckts³⁷; områden där advokater kan bidra. Utöver de böter och andra sanktioner som följer på upptäckta regelbrott, uppstår även andra betydelsefulla externa³⁸ och interna negativa effekter när förtroendet till företaget skadas till följd av korruption.³⁹

I detta sammanhang kan nämnas att IBA i samarbete med OECD och FN:s Office on Drugs and Crime (UNODC), redan i april 2010 lanserade ett projekt som fokuserar på metoder för att hantera riskerna med korruption. Avsikten var att bekämpa internationell korruption i ljuset av hur internationella instrument och extraterritoriella lagar är tillämpliga för advokater och andra jurister.⁴⁰ Det finns en risk att intet ont anande rådgivare blir inblandade i olagliga transaktioner och den legitimitet advokattiteln ger minskar inte den risken. Advokater och advokatbyråer måste inse att de i detta avseende inte är annorlunda än de parter de agerar för. Det innebär att de måste bete sig som alla andra som påverkas av de risker och hot som orsakas av korruption vilket även innefattar att förstå vilka sanktioner som kan riktas mot dem för att medvetet eller oavsiktligt engagera sig i korruption och korruptionsrelaterade aktiviteter.

Advokatens egen verksamhet berörs också av regler inom hållbarhetsområdet utanför det egentliga advokatuppdraget för klienten. Ett exempel är advokatens skyldighet att ta hänsyn till regler om GDPR. Ett annat är reglerna om penningtvätt. Penningtvättslagstiftningen⁴¹ innebär en rad skyldigheter för advokater, bl.a. att upprätta en riskbedömning avseende advokatbyråns klienter, att övervaka pågående uppdrag och enstaka transaktioner

³⁵ Allmänt kända som ”Filip Factors”.

³⁶ Se t.ex. www.justice.gov/criminal-fraud/fcpa-guidance.

³⁷ Se t.ex. www.oecd.org/corruption/Anti-CorruptionEthicsComplianceHandbook.pdf.

³⁸ Se t.ex. 13 kap. 1 § lagen (2016:1145) om offentlig upphandling.

³⁹ Se t.ex. *Firm Competitiveness and Detection of Bribery*, Harvard Business School Accounting & Management Unit Working Paper, George Serafeim, <https://ssrn.com/abstract=2302589>.

⁴⁰ https://anticorruptionstrategy.org/AC_strategy_legal_profession_about.aspx.

⁴¹ Lag (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

och en rapporteringsplikt.⁴² Det finns en risk för att klienter söker juridiska tjänster för att skapa legitimitet åt alltmer sofistikerade och komplexa brottsliga transaktioner för att kanalisera olagliga medel genom det finansiella systemet. Det handlar numera inte enbart om transaktioner på klientmedelskonton och bolagsbildningar, utan även om falska processer vars enda syfte är att skapa ett underlag för en finansiell transaktion.⁴³

Fokus på hållbarhet är inte bara betydelsefullt för klienternas verksamhet; det är även viktigt för advokater och advokatbyråer. Tillväxten, men också rörligheten, är sedan ett antal år hög bland de svenska advokatbyråerna. I en ökad konkurrens från andra svenska och utländska rådgivare framstår det som avgörande att advokatbyråerna uppfattas som en attraktiv arbetsmiljö; inte minst för unga jurister. Inte enbart advokaternas rådgivning, utan även advokatbyråernas egen verksamhet behöver och förväntas nu vara hållbar för att kunna attrahera såväl anställda som klienter. Flera advokatbyråer har också ett eget aktivt hållbarhetsarbete som engagerar medarbetarna på byrån. Annes initiativ *Advokat i framtiden* tillkom redan för 10 år sedan som ett forum för att bistå Advokatsamfundets styrelse med idéer och råd om hur man kan bidra till goda villkor för framtidens advokater.⁴⁴ Advokatbyråernas interna arbete med frågor som anställningsvillkor och jämställdhet har sedan länge varit en viktig del av det interna hållbarhetsarbetet. Mycket har hänt, men det finns fortfarande saker som kan förbättras.

Advokatsamfundets disciplinnämnd har haft synpunkter på anställningsvillkor som varit för hårda mot biträdande jurister och det finns exempel där advokater tilldelats varning för att ha anställt jurister på kontrakt med så kallad inläsnings effekt som innebar att deras klienter skulle stanna kvar hos byrån när juristerna slutade.⁴⁵ Jämställdhetsfrågor har också diskuterats länge inom advokatbranschen. Även om andelen kvinnor och kvinnliga delägare har ökat kraftigt under senare år och trenden är fortsatt positiv, är fortfarande tre fjärdedelar av delägarna män.⁴⁶ Enligt en undersökning av Advokatsamfundet anser numera en klar majoritet av kvinnorna att det går bra att förena arbetet på advokatbyrå med att vara småbarnsförälder och detta trots att

⁴² www.advokatsamfundet.se/for-advokater/Advokatverksamheten/Advokater-och-pennningvattregleringen/#Skyldigheter.

⁴³ www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/RBA%20Legal%20professions.pdf.

⁴⁴ www.advokatsamfundet.se/for-advokater/Advokat-i-framtiden/.

⁴⁵ www.advokaten.se/Tidningsnummer/2018/nr-7-2018-argang-84/advokat-varnad-for-anstallningsavtal-och-forsvarande-av-utredning/.

⁴⁶ *Advokaten* 1 2018, s. 28 ff.

få byråer, enligt undersökningen, sägs ha vidtagit särskilda åtgärder för att underlätta för medarbetarna att kombinera föräldraskap och arbete.⁴⁷ Detta är en viktig hållbarhetsfråga för advokatbranschen där det tagits många initiativ genom åren; kanske börjar vi nu se resultatet.

Under hösten 2017 förekom inom olika branscher ett upprop där ett stort antal kvinnor berättat om olika former av trakasserier, särskilt sexuella sådana, de utsatts för i samband med sin yrkesutövning. Det medförde att olika undersökningar gjordes, däribland på advokatbyråer och andra juristarbetsplatser. Advokatsamfundet genomförde i slutet av 2017 en sådan särskild enkätundersökning riktad till kvinnliga advokater och biträdande jurister. Resultatet av undersökningen var nedslående; en tredjedel av drygt 1 600 tillfrågade kvinnliga advokater och biträdande jurister uppgav att de utsatts för sexuella trakasserier under sin tid på advokatbyrå. Mot bakgrund det resultatet antog styrelsen för advokatsamfundet i januari 2018 ett särskilt vägledande uttalande.⁴⁸

För att svenska advokater ska kunna överleva och vara hållbara förutsätts emellertid en efterfrågan på advokattjänster från klienter. Under min tid som advokat inom det affärsjuridiska området har advokatverksamheten hela tiden blivit alltmer global. Den svenska advokaten agerar numera i många uppdrag på en alltmer globaliserad arena. Rätten har blivit ett konkurrensmedel⁴⁹ och konkurrensen på den legala marknaden har ökat stadigt under de senaste decennierna; inte minst från anglosaxiska och globala byråer. I England har regeringen sedan många år arbetat aktivt tillsammans med the Law Society of England and Wales, the Bar Council of England och The CityUK för att ytterligare stärka positionen på den juridiska servicemarknaden.⁵⁰ Det uttalade målet för den nuvarande planen är att ”*secure a greater share of the global legal services market*”. Resultatet av detta politiska stöd har också märkts tydligt under den tid jag varit verksam.

När den globala konkurrensen ökar är det viktigt att det finns medvetenhet om detta också i Sverige. Svenska advokater behöver liksom svenska företag anstränga sig för att vidmakthålla och öka Sveriges konkurrenskraft, men

⁴⁷ A.a.

⁴⁸ www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/vagledande-uttalanden/vagledande_uttalande_motverkande_av_olika_former_av_diskriminering.pdf.

⁴⁹ Se ”Rätten som konkurrensmedel”, Boel Flodgren, Eric M. Runesson, Biörn Riese; *Juridisk Tidskrift* nr 2 2016–2017 s. 295.

⁵⁰ Se t.ex. planen *UK Legal Services on the International Stage: Underpinning Growth and Stability* (2013), <https://www.gov.uk/government/publications/uk-legal-services-on-the-international-stage-underpinning-growth-and-stability>.

det behövs också ett stadigt politiskt stöd. Svenska regeringars fokusering på tjänsteexport från tid till annan har dock tyvärr inte alls fokuserat på svensk lag och svenska advokater. Även om svenska jurister är väl förtrogna med att såväl svensk och nordisk rätt som svensk tvistlösning, inte minst genom Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut, SCC, har fördelar också i ett internationellt perspektiv, har det inte i tillräcklig omfattning gjorts tydligt internationellt. Flera olika europeiska länder marknadsför idag sina rättssystem och skiljedomsinstitut med ett tydligt politiskt stöd i syfte att attrahera näringsliv och skatteunderlag.⁵¹ Det borde, som jag redan hävdad i många andra sammanhang, den svenska regeringen men även vi svenska advokater också göra. Detta är också en viktig och grundläggande ”hållbarhetsfråga” för svenska advokater; något som bland andra även Anne har uppmärksammat.⁵²

Utifrån dessa tankar är det enkelt att konstatera att för att överleva så är hållbarhet även nödvändigt för advokater och advokatbyråer, såväl i förhållande till klienter som inom advokatbyrån. Det är också enkelt att hålla med Lunds universitet om att arbetet för en hållbar utveckling är ”en process utan färdig lösning” där ”helhetssyn, dialog och kritiskt tänkande är grunden”.⁵³ Hållbarhet är helt enkelt, som Anne Ramberg i praktiken redan konstaterat för länge sedan, ett område som är som *klippt och skuret* för advokater.

⁵¹ www.gov.uk/government/publications/uk-legal-services-on-the-international-stage-underpinning-growth-and-stability, s. 9.

⁵² Se t.ex. Anne Rambergs ledare i tidningen *Advokaten* ”Om svenska skiljeförfaranden på export”; *Advokaten* 2 2015, s. 4 f.

⁵³ <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-H%C3%A5llbar-utveckling.pdf>.

